

Гавриш Наталія Василівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університету імені Лесі Українки, проспект Волі, 51, м. Луцьк, тел.: (050) 578-18-17, <https://orcid.org/0000-0002-9254-558X>

Піроженко Тамара Олександрівна член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології дошкільника, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, вул.Паньківська, 2, м. Київ, тел.: (095) 145-36-52, <https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ КАЗКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Автори статті узагальнюють особливості використання казки крізь призму її навчально-виховних можливостей, утверджуючи, що казка органічно увійшла в світ дитини, допомагаючи їй вчитися та вдосконалюватися, переносити у сферу реалій вимріяні людством дива, спостереження, мрії, вікову мудрість, часто виступаючи формою прогнозування життєвого сценарію людини. Автори показують, що культурно-історичний феномен казки був та залишається предметом аналізу у численних дослідженнях з історії культури, літературознавства, фольклористики, педагогіки, психології. Існуюча освітня практика з дітьми дошкільного віку використовує широкий спектр знань про казку, представлений в психолого-педагогічному, терапевтичному, корекційному, діагностичному напрямках. Основний аспект статті розкриває питання традиційного використання казки в освітньому процесі з дітьми, який спирається на її величезний освітньо-виховний та культурно-естетичний потенціал. Вивчення різних аспектів функціонування казки у суспільстві надає авторам можливість вказати на її поліфункціональні можливості, серед яких мистецько-естетична, літературно-мовленнєва, виховна, прогностична, діагностична функції збагачують освітню-виховну роботу з дітьми.

Ключові слова: казка як освітньо-виховний дидактичний засіб, розвиток дитини дошкільного віку, напрями дослідження казки: психолого-

педагогічний, терапевтичний, корекційний, діагностичний;
мистецько–естетична, літературно–мовленнєва, виховна, прогностична,
діагностична функції казки.

Gavrysh Nataliia Vasylivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya
Ukrainka Volyn National University, 51, Volia Ave., Lutsk, tel.: (050) 578-18-17,
<https://orcid.org/0000-0002-9254-558X>

Pirozhenko Tamara Oleksandrivna Doctor of Psychology, Professor,
Head of the Laboratory of Preschooler Psychology H.S. Kostiuk Research Institute
of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2
Pankivska St., Kyiv, tel.: (095) 145-36-52, <https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>

MULTIFUNCTIONAL POSSIBILITIES OF FAIRY TALES IN THEIN THE EDUCATIONAL PROCESS WITH PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. The authors of the article summarize the peculiarities of using fairy tales through the prism of their educational and upbringing possibilities, arguing that fairy tales organically entered the world of a child, helping him or her to learn and improve, to transfer to the realm of reality the miracles, observations, dreams, and age-old wisdom dreamed up by mankind, often acting as a form of predicting a person's life scenario. The authors show that the cultural and historical phenomenon of fairy tales has been and remains the subject of analysis in numerous studies in cultural history, literary studies, folklore, pedagogy, and psychology. The existing educational practice with preschool children uses a wide range of knowledge about fairy tales, presented in psychological and pedagogical, therapeutic, correctional, and diagnostic directions. Studies in cultural history, literary studies, and folklore note that the correct use of Ukrainian folk tales helps to engage children in dialogue with culture, and the realization of the child's pride in the Ukrainian folklore due to the constant artistic expressiveness and the non-didactic nature of fairy tales. The pedagogical direction of the research emphasizes the enormous educational potential of fairy tales, which is realized through literary and linguistic characteristics and the traditional system of artistic means, which have a special power of influence on the process of fascination with fairy tales and mastering the native word, which contributes to the spiritual enrichment and creativity of the child. The developmental impact of fairy tales on the formation of a child's personality is the subject of scientific analysis of psychological research in the direction of its use in the educational process with preschool children for therapeutic and correctional purposes. The study of various aspects of the functioning of fairy tales in society gives the authors the opportunity to point out its multifunctional capabilities, among which artistic and

aesthetic, literary and speech, educational, prognostic, and diagnostic functions enrich educational and upbringing work with children.

Keywords: fairy tale as an educational didactic tool, development of a preschool child, areas of fairy tale research: psychological and pedagogical, therapeutic, correctional, diagnostic; artistic and aesthetic, literary and speech, educational, prognostic, diagnostic functions of fairy tales.

Постановка проблеми. Актуальність означеної проблеми зумовлюється місцем і роллю художнього слова як одного із найпопулярніших жанрів словесності, невичерпного джерела народної мудрості, як ключового засобу виховання, навчання й освіти дітей. Казка задовольняє жадобу дитячого пізнання, інтерес до навколишнього світу. З казки починаються перші подорожі до джерел думки і слова.

Традиційна множинність функцій казки як дидактичного засобу вказує на потенційно нові можливості її використання, що пов'язано з активним та все більш продуктивним включенням психологічних знань в педагогічний

процес з дітьми дошкільного віку. З огляду на збільшення попиту батьків та педагогів дітей дошкільного віку до психологічного пояснення вікових закономірностей розвитку дитини та особливостей її поведінки, зростає потреба в визначенні потенційних можливостей казки не тільки як засобу виховного впливу на розвиток дитини, але й визначенні можливостей використання казки як діагностичного інструментарію. Унікальна здатність дитини до яскравого проживання казкових подій як реальних обставин життя, актуалізує перед дорослим питання: якою мірою активне занурення та проживання дитиною казкових ситуацій може слугувати психологічним засобом для діагностичних спостережень, що визначають особливості поведінки та в цілому розвиток дитини?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доцільність звернення до вибраної проблеми підтверджується низкою нормативних документів (законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні), чинних комплексних освітніх програм, у змісті яких наголошується на особливому значенні казкового жанру як надзвичайно ефективного освітньо-виховного засобу.

Численні дослідження з історії культури, літературознавства, фольклористики, присвячені вивченню різних аспектів казкарства. Зокрема казка органічно поєднує нашарування різних історичних епох (від витворів первісного сприйняття дійсності до символічного й філософського переосмислення); як елемент дитячої літератури і фольклору казка зберігає архаїчні елементи, про що свідчать засоби художньої образності, фабули (Б. Андрєєва, С. Панків, М. Пономаренко, С. Савічева, Є. Соколов та інших).

Українські народні казки були предметом дослідження багатьох відомих учених-фольклористів (В.Гнатюк, П.Куліш, Н.Присяжнюк, Г.Танцюра, М.Шашкевич). Різноманітні аспекти виховної системи казок, їх педагогічна спрямованість знайшли глибоке осмислення у творчості таких

українських письменників і педагогів, як Г.Сковорода, І.Франко, С.Русова, Н.Забіла, О.Іваненко, В.Сухомлинський. Розглядаючи казку крізь призму її навчально-виховних можливостей можна твердити, що казка органічно увійшла в світ дитини, допомагає їй вчитися і вдосконалюватися, переносити у сферу реалій вимріяне і такі бажані дива, коли долаються будь-які труднощі й страхи, негативні імпульси. Автори високо цінували українські народні казки за багатство ідейного змісту, їх пізнавально-дидактичну сутність і незмінну художню виразність. В їх роботах відзначається, що правильне використання українських народних казок сприяє включенню дитини в діалог з культурою, усвідомленню нею причетності до українського народу.

У різні часи представники різних наукових галузей досліджували казку з різних позицій, зокрема, у межах фольклористичного підходу, вивчаючи особливості народної казки. Так, у великій кількості, українські народні казки почали записуватися з початку ХІХ ст. і першими дослідниками, що започаткували збирання народних казок, були Є.Гребінка, П.Гулак–Артемовський, В.Гнатюк та інші). Словесників та літературознавців більш цікавив структурний підхід, започаткований всесвітньовідомим дослідження В.Проппа. Психологів передусім цікавив символізм казки, покладений в основу психоаналітичного підходу (Юнг, Франц, Беттельхейм). Представники соціо-історичного підходу вивчають соціо-культурні цілі виникнення казок у певних середовищах. Надзвичайно важливим для нас є психолого-педагогічний підхід, що дає змогу оцінити неперевершений потенціал казкових творів як засобу виховання і розвитку дітей. Отже, казка була і залишається у центрі уваги науковців і практиків, які високо оцінюють і цінують її надзвичайний потенціал.

Метою статті є узагальнення традиційного використання казки в освітньому процесі як поліфункціонального дидактичного засобу та обґрунтування діагностичної функції казки для визначення особливостей поведінки та розвитку дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз поліфункціональних можливостей казки як освітньо-виховного засобу почнемо з розгляду її як культурно-історичного феномену.

Слово «казка» є синонімом до слова «вигадка» чи навіть «нісенітниця», що можна пояснити тим, що за словниковим визначенням, цей фольклорний і літературний жанр передбачає, що оповідач і слухач сприймають переказані події, як неймовірні, нереальні, чарівні. До речі, у перших згадках про казку (цей термін науковці знаходять ще у працях Лаврентія Зизанії кінця 15 століття) її ототожнювали з термінами «басень», «байка», «вимисел». Різниця між казкою і байкою не вбачав і Григорій Сковорода.

Дорослий світ зазвичай сприймає казку як невіддільний атрибут дитинства, а поняття «дитяча література» таким же давнім, як і самі діти. Втім, література для дітей почала поволі розвиватися лише у 18-му столітті, а казка потрапила до неї ще пізніше. Але як засвідчують дослідження українських етнографів, культурознавців, літературознавців різних часів,

казка ніколи не належала до «дитячого фольклору», адже дуже невеликий відсоток казок призначався для дітей. Сповнені неймовірних (чарівних) пригод, історії розповідали на вечорницях, в дорозі, на дозвіллі тощо – дорослі в дорослому товаристві. Часто казкові оповіді містили великий відсоток жорстоких та сороміцьких епізодів (Марко Вовчок, Л.Глібов, М.Грушевський, І.Рудченко, І.Франко).

У 18-му столітті, коли казка з фольклору перейшла в літературу, окремі вибрані народні твори були адаптовані для дитячого читання письменниками (Х.Алчевська, Б.Грінченко, М.Коцюбинський, О.Пчілка, К.Ушинський та іншими), які дуже високо цінили казковий жанр, відзначаючи особливі його характеристики. На їх думку, казка як творіння народу, завжди глибоко національна і самобутня, є благодатним джерелом виховання любові до Батьківщини, адже патріотична ідея казки захована в глибині її змісту. Образи, які народ створив у казках, доносять до розуму і серця дитини могутній дух народу, його ідеали і сподівання: «... кожне слово народної казки – як найтонший штрих на безсмертній фресці, кожному слові, в кожному образі – гра творчих сил народного духу» [21; с.177].

Перші спроби залучити авторську казку до дитячого читання робили письменники різних країн з кінця 18-го, на початку 19-го століття. Так, у Німеччині брати Грім видали збірку «Казки для родинного читання». Стали відомими казки Е.-Т.-А. Гофмана, В. Гауфа, Ш.Перро, Ж.Юрьє. У Англії це робили Ч. Діккенс, В. Теккереї, В. Кінгслі, а в Данії – Г.-К. Андерсен у 1840 році започаткував щорічне передріздвяне видання збірок своїх казок для дітей. Українські письменники (Ю.Коцюбинський, О.Пчілка, М.Стельмах, Л.Українка, І.Франко, Ю.Шкрумеляк та інші), складаючи казки для дітей, друкували їх у газетах і журналах для дітей, таких як «Дзвінок», «Світ дитини», «Дзвіночок» та в авторських збірках. Проте усі ці творчі починання супроводжувалися бурхливими дискусіями в суспільстві, адже навіть у 20-30-ті роки минулого століття поширеною була позиція заперечення доцільності казки в колі дитячого читання [14; с.180].

Двадцяте століття відзначилося розширенням кола дитячого читання, як авторськими казками європейських (Ф.Г. Бернет, К. Дикамилло, С. Лагерлеф, К.С. Люїс, С. Нордквіст, А. Мілн) і американських (Д. Біссет, Дж. Доналдсон, О. Пройслер) письменників, так і українських казкарів (О. Буцень, О. Іваненко, І. Нехода, Н. Забіла, В. Струтинський, В. Сухомлинський, Д. Чередниченко, Г. Усач, Ю. Ярмиш). Цей процес активно продовжується і в 21-му столітті, адже, діти інформаційного суспільства так само гостро потребують казку, як і малюки більш ранніх епох. Назвемо лише кілька найбільш популярних в Україні імен: З. Живка, О. Кротюк, О. Майборода, І. Малкович, Г. Манів, З. Мензатюк, І. Савка та багато інших.

У наш час суттєво розширився формат входження казки в життя дитини: крім традиційного книжкового формату, дітьми затребувані й комікси, мультфільми, фільми, електронні ігри на казкові теми чи за змістом

казкових творів тощо. Проте інноваційні формати не зменшує потребу малюків у казковому жанрі та силу його впливу на зростаючу особистість.

Важливо підкреслити, що незалежно від формату представлення малюкам казкового жанру будь якому з чарівних текстів іманентно притаманні два завдання – розважати і навчати. Розважати через мовну гру, захопливу фабулу. Навчати – рідної мови, культури взаємин між людьми, правил поведінки, традицій, етики тощо. Будь який твір для дітей містить різною мірою обидва складники, що забезпечує величезний освітньо–виховний та культурно–естетичний потенціал казки.

Вивчення мистецько–естетичних та літературно–мовленнєвих характеристик казки дає можливість оцінити її як «колиску слова», епічне оповідання чарівно–фантастичного, алегоричного і соціально–побутового характеру із своєрідною традиційною системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії (Потапенко О.). Саме такими особливостями науковці пояснюють ту особливу силу, яку має захоплення казкою над оволодінням рідним словом, яке легко увійде в духовний світ дитини як засіб пізнання і творчості. Так, за словами В.Сухомлинського, «Через казкові образи у свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками; воно стає сферою духовного життя дитини, засобом висловлення думок і почуттів – живою реальністю мислення. Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами» [21; с.176].

Найбільш дослідженим у вивченні феномену впливу казки є психолого–педагогічний напрям. Важко переоцінити значення казки у вихованні дітей. К.Ушинський назвав казки «першими блискучими спробами» створення народної педагогіки і вважав, що навряд хто-небудь був би спроможним «змагатися в цьому випадку з педагогічним генієм народу» [7; с.271]. Високо оцінюючи виховний потенціал казки, К. Ушинський зазначав: «Я рішуче ставлю народну казку недосяжно вище від усіх оповідань, написаних спеціально для дітей освіченою літературою... У народній казці велика, сповнена поезії дитина–народ розповідає дітям про свої дитячі мрії і принаймні наполовину вірить сама в ці мрії» [22; с.272].

Народна казка потрібна кожній дитині як її насущний хліб, який ніколи не приїдається, адже казка зачаровує дитину образністю рідного слова, красою співучої української мови. Саме про це писав І.Франко: «Оті простенькі сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у нашої душі любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності. Тисячі речей у житті забудете, а тих хвилин, коли вам люба мама чи бабуса оповідала байки, не забудете до смерті» [24; с.170]. Найціннішим, на думку І.Франка, є надзвичайний виховний вплив казок, їх роль як засобу морального виховання, прищеплення любові до природи, бажання її оберігати. Ось чому він писав: «Я бажав би, щоб наші діти в інтересі здорового й морального розвою якнайдовше витали фантазією в тім світі простих характерів і простих відносин... Відси вони винесуть перші і міцні

основи замилювання до чесноти, правдомовності і справедливості, а надто любов до природи і охоту придивлятися близько її творам, прислухатися її таємній мові, чути себе близькими до неї, підглядати, а далі й прослідувати її великі загадки» [24; с. 74].

Фахівці відзначають силу незвичайного впливу казки в особливому світі фантазії, яка вражає уяву дітей, вона захоплює їх надзвичайними перетвореннями. На силу переживань дитини під час сприймання казки вказує В. Сухомлинський: «Казка – це зернина, з якої проростає паросток емоційних станів і ситуацій» [21; с.515]. Науковці вбачають у залученні дітей до казки важливий етап розумового виховання. Діти краще пізнають і розуміють ту чи іншу ідею тоді, коли вона втілюється в яскраві образи, що дає казка підкреслював дослідник дитячої психології Олександр Запорожець. Використання казок сприяє вирішенню завдань морального, інтелектуального та екологічного виховання (Г. Біленька, Л. Калужька, Л. Лохвицька, Н. Химич), розвиває мовні й мовленнєві здібності дітей (А. Богуш, Н. Гончаренко, Л. Калмикова та ін.).

Особливим, на думку педагогів, психологів, психолінгвістів, є розвивальний і виховний вплив казки на становлення і розвиток дитячого мовлення, успішність мовленнєвотворчої діяльності (А. Богуш, І. Кондратець, В. Левін, Л. Фесенко, Л. Калмикова, Н. Харченко та ін.). Тексти розширюють словниковий запас, допомагають правильно будувати діалоги, розвивають зв'язну й логічну мову, збагачують образотворчу мову та емоційність. Тема казки повинна бути близькою дітям, відповідати їхнім інтересам і захоплювати. Тільки за цієї умови активно працює творче мислення дітей; вони з власного досвіду згадують різні події та ситуації, поєднують їх, створюють нові. У цьому процесі розвивається мова дітей. Дошкільники люблять розповідати казки, зберігають популярні образні вислови та зображувальні засоби (порівняння, епітети) і переймають унікальну синтаксичну структуру, мову, структуру речень та емоційні характеристики твору в казках [17; 21]

Науковці відзначають, що казка є одним із найцікавіших видів художнього слова для дітей, оскільки вони прагнуть самовираження у внутрішньому духовному світі [2; 4; 6; 15]. Дослідники порівнюють казку зі сценарієм гри, в якій дитина грає разом із улюбленим героєм у своїй уяві. Результатом ігрового мовотворення може стати відмінна від традиційної, винайдена дитиною кінцівка казки, введення нових епізодів, придумування пісеньок, казкових діалогів тощо.

На впливі казок і міфів на світогляд людини наголошували не лише педагоги, а й такі видатні психологи та філософи, як Е. Берн, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг, які пов'язували з впливом казки виховання в дитині чуйності, доброти, контрольованості та цілеспрямованості її емоційно-вольового розвитку.

Сучасні науковці Т. Зінкевич-Євстигнєєва, С. Черняєва, Т. Ткач зібрали й опрацювали значний казково-метафоричний матеріал (народні, художні, авторські, дидактичні та психокорекційні казки), який використовують

вчителі, вихователі, психологи в освітньому процесі. Перетворивши казку на спеціальний метод педагогіки, вони виокремили його в самостійний напрям – казкотерапію (Т. Білан, В. Корсунська, Т. Коршун, Ю. Смолянко).

Таким чином, казка служить не лише джерелом знань про життя людей, їх традиції та загальнолюдські цінності, а й засобом художнього виховання через інтеграцію художньої мови та мистецтва. Це стає можливим тому, що в основі казки лежить художній образ як спресована типовість узагальнених життєвих явищ, створення художньої моделі реального світу.

Визначення поліфункціональних можливостей казки неодмінно визначає особливий напрямок її використання в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку для терапевтичних та корекційних цілей.

Застосування казок у якості методу психотерапії забезпечується специфічними функціями, які казки виконують:

- казка є своєрідним засобом заповнення прогалин особистісної історії життя, доповнюючи її інформацією загальнолюдського характеру;
- завдяки казці стає можливою актуалізація тих моментів особистісної історії, які свідомо чи несвідомо ним витісняються;
- формування нових поглядів на ситуацію з подальшим переходом на інший щабель її усвідомлення, завдяки чому відбувається моделювання більш конструктивних рішень та поведінки;
- у казці відображається внутрішній конфлікт, що дозволяє людині краще осмислити його, коли енергія скеровується на роздуми;
- казка виступає в ролі альтернативної концепції сприйняття життєвих ситуацій, які є неоднозначними;
- завдяки казці формується віра у позитивний розв'язок проблеми, оскільки казка не тільки фіксує певні проблеми, але й є ілюстрацією її ефективного вирішення. Тому казка, маючи дуже давнє коріння в структурі людської культури та історії кожного народу, стає міцним джерелом для опанування мудрістю та усвідомлення індивідуального досвіду. Саме тому з давніх-давен для лікування людських душ мудреці використовували казки, історії та притчі. Вони виконували роль «психологічних помічників» задовго до виникнення психотерапії, як науки.

Психоаналітичний напрямок свідчить, що феномен казки розглянутий цілісно в єдності форми, змісту, етимології та прагматичної спрямованості її використання як засобу формування й корекції свідомості, представлено в класичному та юнгіанському психоаналізі. Класики психології неодноразово зверталися до аналізу казок. К.Г. Юнг зауважив, що персонажі казок, як і міфів, висловлюють різні архетипи й тому впливають на розвиток і поведінку особистості. Чарівні казки є безпосереднім відображенням психічних процесів колективного несвідомого, тому за своєю цінністю для наукового дослідження вони перевершують будь-який інший матеріал. У казках архетипи постають в найпростішій, чистій та короткій формі, завдяки цьому архетипічні образи дають нам ключ для осмислення процесів, що відбуваються в колективній психіці. Інший класик, Е. Берн, вказував на те, що конкретна казка може стати життєвим сценарієм людини. Транзактний

аналіз звертає увагу на рольові взаємодії в казках. Кожен персонаж може описувати реальну людину або окрему роль, яку може грати людина, або навіть брати цю роль в основу життєвого сценарію. Саме з цих причин, коли за влучним виразом К.Г. Юнга «у міфах і казках, як і в сновидіннях, душа оповідає свою власну історію» [26], використання казки може бути активно включено в діагностичні цілі й завдання освітньо-виховного процесу з дітьми.

Діагностичні можливості казки обумовлені тим, що дія казки відбувається не в реальному світі, а є скоріше персоніфікацією внутрішнього життя дитини. Середовище казки, а саме невизначеність імен персонажів, місця події, загальна збірність образів, виконує дві протилежні, здавалось би, функції: - допомагають абстрагуватися від певної ситуації, яка на цьому життєвому етапі є невизначеною, проблематичною; - дозволяє ідентифікувати себе із персонажами казки, завдяки чому посилюються потенційні можливості людини. Казковий образ є відображенням реального, що притаманне особистості та проявляється через енергію, почуття, думки, переживання, поведінку. Діти дошкільного віку сприймають героїв казок та ситуації, в які вони потрапляють, маючи можливість емоційно реагувати на вчинки персонажів, переживати стосунки, які розгортаються між героями казки, вболівати, співпереживати позитивним героям, засуджувати вчинки негативних персонажів. Казка дає можливість дитині зануритись у світ моральності, зрозуміти правила та норми людського існування. Використання казки у роботі з дітьми дає можливість збалансувати внутрішній хаос, який може переживати дитина, завдяки усвідомленню та зміні ставлення до себе, свого минулого, майбутнього та теперішнього. Діти сприймають казку як своєрідний «путівник» у доросле життя, як першу «школу життя». Водночас, збагачення життєвого досвіду та адаптація до різноманітних ситуацій відбувається на ґрунті групового рішення та обговорення. Психолог же отримує змогу здійснювати повноцінну діагностику та коригування психологічних проблем. Можливості казки як діагностичного методу у спостереженні за особливостями поведінки дитини у процесі її сприйняття дозволяють вирішити такі задачі як: виявлення актуальної проблематики розвитку дитини, розвиток мовлення, уваги, пам'яті, уяви, фантазії, уміння вислуховувати інших. З тих причин ми бачимо множинні діагностичні можливості казки за умови чіткого розуміння дорослим цілей та завдань спостереження за особливостями поведінки дитини.

Висновки. Узагальнення традиційного використання казки в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку передбачає синтез досягнень педагогіки, психології, психотерапії, філософії, історії культури, літературознавства, фольклористики, які широко представлено у світовій та вітчизняній науковій традиції. Поліфункціональні можливості казки як освітньо-виховного дидактичного засобу впливу на розвиток дитини в освітньому процесі представлено в психолого-педагогічному, терапевтичному, корекційному, діагностичному напрямках роботи з дітьми

через різноманітні функції використання казки: мистецько—естетичну, літературно—мовленнєву, виховну, прогностичну.

Широкий спектр теоретичних та прикладних аспектів проблеми використання казки в освітньому процесі актуалізує увагу до діагностичної функції як наряду, який зберігає свідому й цілеспрямовану направленість дій дорослих на збереження неповторної індивідуальності дитини, психологічну цілісність портрету особистості в єдності емоцій, свідомості та регуляції поведінки. В такий спосіб подальші наукові розвідки щодо збагачення діагностичної функції казок потребують конкретизації психологічного інструментарію через визначення параметрів та критеріїв оцінки особливостей поведінки дитини в процесі сприйняття та дієвого занурення в сюжетні події казки, розробки сценаріїв діяльнісного розгортання дій через поведінку персонажів казки, оцінки можливості дитини у прогнозуванні нових змін та сценаріїв поведінки. В такий спосіб діагностична функція казки суголосно поєднується із виховною та корекційною практикою, наріжним центром якої постає дитина з її внутрішньою картиною світу та особливостями розвитку. Використання множинних функцій казки надає дорослому нові можливості діагностичного спостереження та розвивального вправлення, в якому можна прогнозувати особливості прояву активності та поведінки дитини, сприяти навчанню життєвих істин, позитивних особливостей особистості, рис характеру, необхідних у реальному житті, допомагати змінювати неадаптивні та неконструктивні способи поведінки, мислення або ставлення до оточуючого світу на більш ефективні та адаптивні прояви активності особистості.

Література:

1. Богданець—Білокаленко Н. Журнал «Молода Україна» Олени Пчілки в історії розвитку дитячої літератури. 2021. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20211029-zhurnal-moloda-ukrayina-oleni-pchilki>
2. Бреусенко-Кузнецов О. Виховний вплив чарівної казки. Психолог. 2006. № 4. С. 14-18.
3. Валентьєва Т.І. Казка як засіб виховання творчої особистості старшого дошкільника. 2010. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3413/1/%D0%9A%D0%B0.pdf>.
4. Васильченко А.І., Новодон, Т.О., Тарнавська Н.П. Казка як засіб виховання та розвитку дитини. Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник. 2012. С. 26-30. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/13409/1/Tarnavska.pdf>.
5. Віконце у світ казок / упоряд. Ю. М. Смолянко. Чернігів: ФОП Баликіна О. В., 2017. 28 с.
6. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. К.: Дитячий садок, 2013. – 148 с.
7. Грінченко Б.К. К вопросу о журнале для детского чтения // Земский сборник Черниговской губернии. –1895. – Вып.2. – С.27-50.
8. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., допов. і випр. Рівне : Волин. обереги, 2011. 552 с
9. Дитячі часописи Галичини початку XX століття. 2023. URL: https://bibliografiviv.blogspot.com/2023/11/blog-post_13.html

10. Дубинська О. Казкотерапія як засіб розвитку творчих здібностей дошкільників. Психолог дошкілля. 2014. № 10. С. 12-13.
11. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.04.2021)
12. Закон України «Про дошкільну освіту». Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
13. Запорожець О.В. Психологія сприймання дитиною дошкільником літературного твору. // Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / Упоряд. А.М. Богуш. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. С. 622-628.
14. Казки Божого саду: твори українських письменників. / Упор. З. Жук. Львів: «Свічадо», 2009. – 192с.
15. Максимова В. Казка як метод гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. 2015. URL: file:///C:/Users/Quadr/Downloads/Vird_2014_32_16.pdf.
16. Пчілка О. До маленьких читачів. // Молода Україна. – 1908. – № 1. – С.3.
17. Потебня О. Естетика і поетика слова. К: Наука, 1985. – 115с.
18. Пропп В. Морфологія казки (рос). Ленінград: Академія, 1928.
19. Русова С. Дитячий сад на національному ґрунті / С. Русова // Світло. –1910. –№ 3. – С.44-45.
20. Саган Т. Роль українських народних казок і легенд у вихованні дітей старшого дошкільного віку /Т. Саган // Дошкільна освіта : від традицій до інновацій : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (08-09 листопада 2018 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. С. 155-158.
21. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям // Вибр. твори: У 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – С.9-272.
22. Ушинський К. Питання виховання і навчання в початковій школі // Вибр. пед. твори: в 2т. : пер. з рос. /редкол.: В.М. Столетов [та ін.]. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.2. Ч. 2. – С.271-272.
23. Фесюкова Л.Б. Виховання казкою. Для роботи з дітьми дошкільного віку. Харків: Фоліо, 2000. 464 с
24. Франко І. Коли ще звірі говорили: Казки для дітей // Повне збір. Творів: у 50 т. Київ : Рад. школа, 1979. Т.20. С. 170.
25. Шик Л.А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Київ : Основа, 2012. 240 с.
26. Юнг К.Г. Про ставлення аналітичної психології до поетико-художньої творчості // Юнг К.Г. Архетип і символ. Київ: Центр навчальної літератури, 2024. С. 296-318.

References:

1. Bogdanets-Biloskalenko N. (2021). Zhurnal «Moloda Ukrayina» Oleny` Pchilky` v istoriyi rozvytku dytyachoyi literatury [Olena Pchilka's magazine "Young Ukraine" in the history of children's literature]. Retrived from <https://md-eksperiment.org/post/20211029-zhurnal-moloda-ukrayina-oleni-pchilki> [in Ukrainian].
2. Breusenko-Kuznetsov O. (2006). Vy`xovny`j vply`v charivnoyi kazky [Educational influence of a magic fairy tale]. *Psy`xolog – Psychologist*, 4, 14–18 [in Ukrainian] .
3. Valentieva T.I. (2010). Kazka yak zasib vy`xovannya tvorchoyi osoby`stosti starshogo doshkil`ny`ka [Fairy tale as a means of educating the creative personality of the senior preschooler]. Retrived from <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3413/1/%D0%9A%D0%B0.pdf> [in Ukrainian] .
4. Vasylchenko A.I., Novodon, T.O. end Tarnavs`ka, N.P. (2012). Kazka yak zasib vy`xovannya ta rozvytku dyty`ny` [Fairy tale as a means of upbringing and development of a child]. *Innovacijny`j dosvid pedagogiv doshkil`noyi ta pochatkovoyi osvity` Zhy`tomy`rshhy`ny` : zbirny`k nauково-metody`chny`x prac` / za zag. red. V.Ye. Ly`tn`ova, N.Ye. Kolesny`k – Innovative experience of teachers of preschool and primary education of Zhytomyr region:*

- collection of scientific and methodological works / by general. ed. V.E. Lytnyova, N.E. Kolesnyk. Retrived from <http://eprints.zu.edu.ua/13409/1/Tarnavska.pdf> [in Ukrainian].
5. Smolianko Yu. M. (Comp.). (2017). *Vikontse u svit kazok* [A window into the world of fairy tales]. Chernihiv : FOP Balykina O.V. [in Ukrainian].
 6. Havrysh N. (2013). *Xudozhnye slovo i dy`tyache movlennya* [Artistic word and children's speech]. Kyiv: Dy`tyachy`j sadok [in Ukrainian].
 7. Grinchenko B.K. (1895). *K voprosu o zhurnale dlya detskogo chteny`ya* [On the question of a magazine for children's reading]. *Zemsky`j sborny`k Cherny`govskoj guberny`y`– Zemsky collection of Chernihiv province*, 2, 27-50 [in Ukrainian].
 8. Honcharenko S. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. Rivne : Volyn. Oberehy. [in Ukrainian].
 9. Children's magazines of Galicia in the early twentieth century. (2023). Retrived from https://bibliografiiv.blogspot.com/2023/11/blog-post_13.html [in Ukrainian].
 10. Dubinska O. (2014). *Kazkoterapiya yak zasib rozvy`tku tvorchy`x zdibnostej doshkil`ny`kiv* [Fairy tale therapy as a means of developing the creative abilities of preschoolers]. *Psy`xolog dovkillya – Preschool psychologist*, 10, 12-13 [in Ukrainian].
 11. *Zakon Ukrayiny` «Pro osvitu»* [Law of Ukraine “On Education”] (2012, April 21). Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed on, 2021) [in Ukrainian].
 12. *Zakon Ukrayiny` «Pro doshkil`nu osvitu»*. Redakciya vid 31.03.2023. [The Law of Ukraine “On Preschool Education”. Edition of 31.03.2023]. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> [in Ukrainian].
 13. Zaporozhets O.V. (2005). *Psy`xologiya vospry`yaty`ya rebenkom–doskol`ny`kom ly`teraturnogo proy`zvedeny`ya* [Psychology of perception of a literary work by a preschool child]. *Doshkil`na lingvody`dakty`ka –Preschool language didactics*. Kyiv : Vy`davny`chy`j Dim «Slovo» [in Ukrainian].
 14. Zhuk Z. (Comp.). (2009). *Kazky` Bozhogo sadu: tvory` ukrayins`ky`x py`s`menny`kiv* [Fairy Tales of the Garden of God: works of Ukrainian writers]. Lviv: «Svichado» [in Ukrainian].
 15. Maksymova V. (2014). *Kazka yak metod gumanisty`chnogo vy`xovannya ditej doshkil`nogo viku* [Fairy tale as a method of humanistic education of preschool children]. Retrived from file:///C:/Users/Quadr/ Downloads/Vird_2014_32_16.pdf [in Ukrainian].
 16. Pchilka O. (1908). *Do malen`ky`x chy`tachiv* [To little readers]. *Moloda Ukrayina – Young Ukraine*, 1, 3.
 17. Potebnia O. (1985). *Estety`ka i poety`ka slova* [Aesthetics and poetics of the word]. Kyiv: Nauka [in Ukrainian].
 18. Propp V. (1928). *Morfologiya kazky`* [Morphology of fairy tales]. Leningrad: Akademia [in Russian].
 19. Rusova S. (1910). *Dy`tyachy`j sad na nacional`nomu g`runti* [Kindergarten on national soil]. *Svitlo – Light*, 3, 44-45 [in Ukrainian].
 20. Sagan T. (2018). *Rol` ukrayins`ky`x narodny`x kazok i legend u vy`xovanni ditej starshogo doshkil`nogo viku* [The role of Ukrainian folk tales and legends in the upbringing of children of senior preschool age]. *Doshkil`na osvita : vid trady`cij do innovacij : materialy` IV Vseukrayins`koyi naukovo-prakty`chnoyi konferenciyi dlya studentiv, magistrantiv ta molody`x naukovciv (08-09 ly`stopada 2018 roku, m. Sumy`)* – *Preschool education: from traditions to innovations : materials of the IV All-Ukrainian scientific and practical conference for students, undergraduates and young scientists (November 08-09, 2018, Sumy)*. (pp. 155- 158). Sumy : FOP Cz`oma S. P. [in Ukrainian].
 21. Sukhomlynsky V. (1977). *Serce viddyayu dityam* [I give my heart to children]. (Vols 5). Kyiv: Rad. school [in Ukrainian].

22. Ushynsky K. (1983). Py`tannya vy`xovannya i navchannya v pochatkovij shkoli [Issues of upbringing and education in primary school]. *Vy`br. ped. tvory` – Selected pedagogical works*. (Vols 2). V.M. Stoletov (Ed.). Kyiv: Rad. school [in Ukrainian].

23. Fesyukova L.B. (2000). Vy`xovannya kazkoyu. Dlya roboty` z dit`my` doshkil`nogo viku. [Upbringing with a fairy tale. For work with preschool children]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

24. Franko I. (1979). Koly` shhe zviry` govory`ly`: Kazky` dlya ditej [When the animals still spoke: Fairy Tales for Children]. *Povne zibr. Tvoriv – The Complete Works*. (Vols 50). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].

25. Shik L.A. (2012). Kazkoterapiya v roboti z doshkil`ny`kamy` [Fairy tale therapy in work with preschoolers]. Kyiv: Osnova [in Ukrainian].

26. Jung C.G. (2024). Pro stavlennya anality`chnoyi psy`xologiyi do poety`ko-xudozhn`oyi tvorchosti [On the relation of analytical psychology to poetic and artistic creativity]. *Arxety`p i sy`mvol – Archetype and Symbol*. Kyiv: Centr navchal`noyi literatury` [in Ukrainian].